

Judaism and the Environment

PART 1: Philosophical, Midrashic and Halachik Principles

קהלת רבה (וילנא) פרשה ז

א [י"ג] ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו, בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך

במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה א

ז וידבר ה' אל משה במדבר סיני למה במדבר סיני מכאן שש חכמים בג' דברים ניתנה התורה, באש, ובמים, ובמדבר, באש מנין (שמות יט) והר סיני עשן מלו וגו' ובמים מנין שנאמר (שופטים ה) גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים ובמדבר מנין וידבר ה' אל משה במדבר סיני ולמה ניתנה בג' דברים הללו אלא מה אלו חנם לכל באי העולם כך דברי תורה חנם הם שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים, ד"א וידבר ה' אל משה במדבר סיני אלא כל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר אינו יכול לקנות את החכמה והתורה לכך נאמר במדבר סיני

אבן עזרא תהלים פרק קטו

טז השמים - אמר רבי משה כי השמים כמו מקום ואני כבר פירשתיו בספר השם כי שמים על מתכונת שנים וגזרתו משם בעבור שני מקומות (בסדן שהם נטועים וכן כתוב לנטוע שמים וליסוד ארץ וחסרי דעה חשבו כי ממשלת האדם בארץ כממשלת השם בשמים ולא דברו נכונה כי מלכות השם בכל משלה רק פירוש נטע לבני האדם שהאדם כגו פקיד אלהים בארץ על כל מה שיש בה והכל בדבר השם

ספר החינוך מצוה תקכט

שלא להשחית אילני מאכל במצור וכן כל השחתה בכלל הלאו

א) שנמנעו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, ועל זה נאמר [דברים כ', י"ט], לא תשחית את עצה וגו' (ואותו לא תכרות. וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, ובכל ענינים אלו ובכל כיוצא בהם שיהיה בהם השחתה יאמרו זכרונם לברכה תמיד בגמרא [קידושין ל"ב ע"א] והא קא עבר משום בל תשחית. ומכל מקום אין מלקין אלא בקוצץ אילני מאכל שהוא מפורש בכתוב, אבל בשאר ההשחתות מנין אותו מכת מרדות

שורש המצוה ידוע, שהיא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק פכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מזיקין שמחים בהשחתת עולם והמה משחיתים

PART 2: Halachik Imperatlvcs (Pollution Control, Allocation of Space & Nature Conservation)

Pollution Control

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ל עמוד א

ת"ר: חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקים להן ג' טפחים, כדי שלא יעכב המחרשה. רב ששת שדי להו בנורא. רבא שדי להו בדגלת. אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקים מילי דנזיקין; רבא אמר: מילי דאבות; ואמרי לה: מילי דברכות

רמב"ם הלכות שכנים פרק יא:הלכה א

מי שעשה גורן בתוך שלו, או קבע בית הכסא, או מלאכה שיש בה אבק ועפר וכיוצא בהן צריך להרחיק כדי שלא יגיע העפר או ריח בית הכסא או האבק לחבירו כדי שלא יזיקו, אפילו היתה הרוח הוא שפס"ע אותו בעת שנושה מלאכתו ופוליקה את העפר או נעורת הפשתן והמוץ וכיוצא בהן. ומגיעות לחבירו הרי זה חייב להרחיק כדי שלא יגיעו ולא יזיקו, א ואפילו על ידי הרוח מצויה שכל אלו כמי שהזיקו בחציו הן

רמב"ם הלכות שכנים פרק יא:הלכה ד

כל ההרחקות האמורות בפרקים של מעלה אם לא הרחיק וראה חבריו ושתק הרי זה מחל ואינו יכול לחזור ולהצריכו ולהרחיקו, והוא שיראה ממנו שמחל כגון שסייע עמו מיד או שאמר לו לעשות או שראהו שעשה בצדו בלא הרחקה ושתק ולא הקפיד על זה זכה, שכל המחזיק בנזק זכה בו כמו שביארנו, במה דברים אמורים בשהחזיק בשאר נזקין חוץ מארבעה מיני נזקין אלו האמורים בפרק זה שהן ד העשן וריח ה בית הכסא והאבק וכיוצא בו ונדנד הקרקע שכל אחד מאלו אין לו חזקה, ואפילו שתק הניזק כמה שנים הרי זה חוזר וכופהו להרחיק וכן היזק ראייה במקום שצריך מחיצה כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה כמו שביארנו, ולמה שינו נזקים אלו משאר נזקין לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק מאלו וחזקתו שאינו מוחל שהיזקו היזק קבוע, ואם קם מידו שמחל בנזקים אלו ואינו יכול לחזור בו

שלחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי שכנים סימן קנה

דין הרחקת נזיקין ובו מ"ד סעיפים: סעיף א

א [א] הבית והעלייה של שנים, א [א] לא יעשה בעל הבית תנור בתוך ביתו אלא אם כן יש לו על גביו גובה ד' אמות בינו לתקרת העליה, (שלא ישורף העליה). וכן לא יעמיד בעל העליה תנור, עד שיהיה תחתיו מעזיבה שלשה טפחים, ב [ב] מלבד שיהא על גביו גובה ד' אמות; ב [ב] ובכירה, טפח מעזיבה מתחתיה. ואם תנור של נחתומין הוא, צריך שיהיה תחתיו ד' טפחים. ובכירה של נחתומין, ג' ג [ג] ואף על פי שהרחיק כשיעור, אם יצא האש ב והזיקה, (א) [א] ג [ג] משלם מה שהזיקה. ד [ד] וכל אדם בביתו צריך להרחיק כשיעורים הללו מפני השכנים שמעכבים עלי

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו

הלכה יד

ואסור להפנות בתוך המחנה או על פני השדה בכל מקום, אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה, שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה.

תוספתא מסכת שקלים (ליברמן) פרק א

הלכה ב

בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין וחופרין בורות שיחין ומערות ומתקנין את המקוות ואת אמת המים כל מקוה שיש בו ארבעים סאה כשר להקוות עליו ושאין בו ארבעים סאה ממשיכין לו אמת המים ומשלימין לו ארבעים סאה כדי שיהא כשר להקוות עליו

רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ב

הלכה טו

ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה, אין בעלי מומין מוציאין אותו, וכשמוציאין אותו לחוץ לעיר מניחין אותו במקום שאין הרוחות מנשבות בו בחזקה, ולא חזירים גורפים אותו, ולא יפזרנו שם שנאמר ושמו, שיניחנו בנחת, ואסור ליהנות בו. +/השגת הראב"ד/ ושמו שיניחנו בנחת. א"א זה +. לא נאמר אלא על תרומת הדשן ואין מעילה אלא בתרומת הדשן

משנה מסכת בבא בתרא פרק ג

משנה ג

לא יפתח אדם חנות של נחתומין ושל צבעין תחת אוצרו של חברו ולא רפת בקר באמת בין התירו אבל לא רפת בקר חנות שבחצר יכול [*] למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הרחים ולא מקול התינוקות

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא עמוד א

מיתיבי: אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא, אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות - בני חצר מעכבין עליו! הכא במאי עסקינן - בתינוקות דעכו"ם. ת"ש: שנים שיושבין בחצר, וביקש אחד מהן לעשות רופא, אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות - חבריו מעכב עליו; ה"נ בתינוקות דעכו"ם. ת"ש: מי שיש לו בית בחצר השותפין - ה"ז לא ישכרנו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרדי, ולא לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי! הכא במאי עסקינן - בסופר מתא

משנה מסכת כתובות פרק יג

משנה י

אין מוציאין מעיר לעיר ומכרך לכרך אבל באותה הארץ מוציאין מעיר לעיר ומכרך לכרך אבל לא מעיר לכרך ולא מכרך לעיר [*]

רש"י

ישיבת כרכין קשה - שהכל מתישבין שם ודוחקין ומקרבים הבתים זו לזו ואין שם אויר אבל בעיר יש גנות ופרדסים סמוכים לבתים ואוירן יפה

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פב עמוד ב

עשרה דברים נאמרו בירושלים: אין הבית חלוט בה, ואינה מביאה עגלה ערופה, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואינה מטמאה בנגעים, ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות, ואין עושין בה אשפות, ואין עושין בה כבשונות, ואין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות וורדין שהיו מימות נביאים הראשונים, ואין מגדלים בה תרנגולין, ואין מלינין בה את המת

שאלה: האם מותר לאדם שיש לו פרדס לקצוץ משם ענפים מאילנות העושים פירות כדי לסכך בהם את סוכתו, או שמא יש בזה איסור משום לא תשחית את עצה?

תשובה: הרמב"ם (בפרק ו' מהל' מלכים ה"ח) כתב: כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, אבל מותר לקצוץ האילן אם היה מזיק לאילנות אחרים, או שדמי עצי יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה. ומשמע שכל שאינו דרך השחתה אלא לצורך מצוה כמו בנידון שלנו, מותר לקצוץ. וכן מוזכר ממה ששינו במשנה תמיד (כ"ט ע"א): כל העצים כשרים למערכה חוץ משל גפן ושל זית, אבל באלו היו רגילים במורביות של תאנה ושל אגוז. ובגמרא (שם /תמיד דף כ"ט ע"ב/), מאי טעמא, אמר רב פפא משום דקטמ. (כלומר, עצי גפן וזית ממהרים להעשות אפר ואינם עושים אש מרובה. הרא"ש והמאירי שם. ויש גורסים משום דקטרי, כלומר שמעלים עשן הרבה. הרא"ש שם). ורב אחא בר יעקב אמר משום יישוב ארץ ישראל.

והן אמת כי בצוואת רבי יהודה החסיד (אות נג) כתב, אילן העושה פירות אין לקצוץ אותו. וכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' (סימן כג), שיש לצדד שכוונתו לומר שגם באופן שמותר מן הדין לא יקוץ, כשם שרוב צוואותיו הם דברים המותרים מן הדין. ולכן נראה דלרווחא דמילתא יקוץ רק על ידי גוי. והגאון רבי חיים פלאג' בשו"ת חיים ביד (סימן כד) כתב על זה, ואם בדין ראינו להחמיר בכל צוואות רבי יהודה החסיד, כי העובר עליהם לא ינקה מעונש עוני או מיתה ח"ו, וחמירא סכנתא מאיסורא, ולפי הנראה מפשט דבריו של רבי יהודה החסיד שאין היתר אפילו על ידי גוי, ולכן ראוי להחמיר בזה.

בסיכום: מותר לקצוץ ענפים של עצי פרי כדי לסכך בהם את הסוכה, ואין בזה איסור משום בל תשחית. ומכל מקום אם אפשר נכון לעשות כן על ידי גוי שהוא יקצוץ הענפים ולא יסיע הישראל עמו. ואם יש לו אילנות סרק בודאי שעדיף לקצוץ מאילני סרק שאין בהם איסור בל תשחית כלל, ואסור לכוון ענפים מאילנות השייכים לרשות ממשלתית או עירונית, המקפידה על כך, כדי לסכך הסוכה, שיש בזה משום איסור גזל, ואין לברך על סוכה כזאת.

PART 3:: Tikun Olam

Rabbi Prof. Avraham Wijler and Dr. Akiva Wolff: A Jewish Approach to the Quality of the Environment:

- First and Second Law of Thermodynamics: 1) Energy can be converted from one form to another, but cannot be created nor destroyed, and 2) when energy flows from a high concentration to a lower concentration or when energy is changed from one form to another, some of the useful energy is always degraded to higher entropy, less useful energy.
- Einstein suggests that energy and matter are interchangeable. Experience thus suggests that "when we change matter from one form to another, there seems to be an inevitable loss in the *usefulness* of the matter ... and the inevitable creation of waste materials." Virtually every time we – and all living things – interact with the environment we thus degrade the quality of the matter that makes it up.
- These physical laws operate within a closed system. To overcome degradation, by either increasing the quality of the matter or at least maintaining it, additional energy is required. This energy comes from consuming other material within the closed system (e.g., burning fossil fuel), or from the importation of energy from outside the system.
- Two importers of energy: 1) Photosynthesizers, "who transform high entropy, largely unusable energy and material into low entropy resources that are vital for life as we know it." 2) Humans.
- Rav Hirsch: "Shachat is the conception of corruption, not destruction. It is the overthrow of a good condition, and the impeding of progress, and the changing into the opposite of anything which was meant to thrive and prosper." Bal Tashchit is "the prohibition against causing a net loss in quality ... the degradation of useful resources without the commensurate benefit to compensate for this loss."
- Bava Kama 91b permits fruit trees to be cut down when the wood is more *valuable* than the fruit. Bal Tashchit is the 'not finding' the commensurate benefit from our environmental activity. Sustainability is not enough; creation of a better world is required.

Allocation of Space

ספר החינוך מצוה שמב

שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהם (א) שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהן, כלומר שלא יחזירו העיר מגרש, ולא המגרש עיר, ולא השדה מגרש, ולא המגרש שדה, והוא הדין (מגרש עיר או עיר מגרש, שאין לשנות בענינם דבר. וענין הזה ידוע, כי תורה צותה שיתנו שאר השבטים ערים ידועים לשבת לוי, והם ארבעים ושמונה עיר, עם שש ערי מקלט שהיו בהן, וצוה גם כן להיות באותן ערים אלף אמה מגרש, כלומר מקום פנוי לרזוחה צוי לעיר, ואלפים אמה חוצה לה לצורך שדות וכרמים, וגם זה מנוי העיר וממה שצריך לה, כמו שמפורש בסוטה [כ"ז ע"ב] ובאה המניעה בזה שלא לשנות עינים אלה לעולם

תלמוד בבלי מסכת מכות דף י' עמוד א

ערים הללו, אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עירות בימיות! ואין מושיבין אותן אלא במקום מים, ואם אין שם מים - מביאין להם מים; ואין מושיבין אותן אלא במקום שוקים; ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין, ונמנעו אוכלוסיהן - מוסיפין עליהן, נתמעטו דיוריהן - מביאין להם כהנים לויים וישראלים; ואין מוכרין בהן לא מלי זיין ולא כלי מצודה, דברי רבי נחמיה, וחכמים מתירין;

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ו

נהר המושך ומעיינות הנובעין הרי הן של כל אדם. עני המנקף בראש הזית זיתים של שכחה ובא עני אחר ונטלן מעל הארץ הרי זה גזל ה מדבריהם מפני שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה בהן, ואם היה העני מקבץ בידו בראש הזית ומשליך לארץ הרי זה גזל גמור שהרי הגיעו ליד הזוכה בהן.

משנה מסכת בבא בתרא פרק ב

מרחיקין את הנבילות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר רבי עקיבא אומר לכל רוח הוא עושה חוץ ממערבה ומרחיק חמשים אמה

משנה מסכת בבא קמא פרק ז

אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל אין מגדלין תרנגולים בירושלם מפני הקדשים ולא כהנים בארץ ישראל מפני הטהרות אין מגדלין חזירים בכל מקום לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת אין פורסין נישבים ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים רים

Nature Conversation

שו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן לח

עמדתי ואתבונן בדין ספק שמועה רחוקה או קרובה אם צריך להתאבל שבעה ושלישים

וע' להרמ"א בדרכי משה ובהגה (סי' תב ס"ד) בשם האור זרוע, שבמקום שא"צ לקרוע מן הדין אסור להחמיר על עצמו ולקרוע, וכתב הלבוש דהיינו משום בל תשחית. ובשו"ת דעת כהן (סי' ריח) כתב שזה בכלל המתקשה על המת יותר מדאי. ע"ש

שבת קמ:

ואמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום בל תשחית ואמר רב פפא האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית ולא מילתא היא בל תשחית

R. Hisda also said: When one can eat barley bread but eats wheaten bread he violates, thou shalt not destroy.¹³ R. Papa said: When one can drink beer but drinks wine, he violates, thou shalt not destroy.¹⁴ But this is incorrect: Thou shalt not destroy, as applied to one's own person, stands higher.¹⁵

שבת ק"ז:

אמר רב זוטרא האי מאן דמיכסי שרגא דמשחא ומגלי נפטא קעבר משום בל תשחית חמרא וחיי לפום רבנן אין בו משום דרכי האמורי מעשה ברבי עקיבא שעשה משה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון

She who urinates before her pot in order that it should be quickly cooked is guilty of Amorite practices. Yet one may place a chip of a mulberry tree and broken pieces of glass in a pot in order that it should boil quickly. But the Sages forbade broken pieces of glass [to be employed thus] on account of danger. Our Rabbis taught: A lump of salt may be placed in a lamp in order that it should burn brightly;¹⁰ and mud and clay may be placed under a lamp in order that it should burn slowly. R. Zutra said: He who covers an oil lamp or uncovers a naphtha [lamp] infringes the prohibition of wasteful destruction.¹² Wine and health to the mouth of our teachers!¹³ is not considered the ways of the Amorite. It once happened that R. Akiba made a banquet for his son and over every glass [of liquor] that he brought he exclaimed, 'Wine and health to the mouth of our teachers; health and wine to the mouths of our teachers and their disciples!'